

Dialog byl natočen v pondělí 19. září 2011 ve večerních hodinách v prostorách kavárny Marathon, Černá ulice 9, Praha 1, Nové Město.

MS: *Jste mlád a události roku 1989 jste nemohl prožít v plnosti. Co pro vás s odstupem tento rok znamená, kdy jste se o něm dozvěděl?*

TD: Víte, to je těžká otázka, moje paměť není velká. Každopádně rok 1989 asi pro mé vrstevníky znamená velký přelom, za který vděčíme našim rodičům. Nikdo z mých vrstevníků a současných studentů vysokých škol na něj nepamatuje. Máme to zprostředkované díky vyprávění, a proto si vážíme, že se vlna občanské nespokojenosti vzedmula. Lidé se dokázali semknout, spontánně sdružit a za něco bojovat nenásilnou formou. Jak jistě vidíme, že stejný přístup by potřebovala mnohdy i současná situace, ovšem již k tomu taková vůle není. Rok 1989 je krizový moment, kdy vše vyvrcholilo, byť to bobtnalo nějakou dobu. Poté se to naakumulovalo. Nyní je problém, že lidé se nesemknou a nejdou do ulic, nebojují za to, co chtějí, protože se jim žije dobře. Dokud se lidem nestane něco fatálního jako, že ...

MS: *... budou přicházet o zaměstnání ...*

TD: ... nebo o peníze či režim bude neodpovídající, ke změně nedojde. V roce 1989 byli lidé naštvaní již dlouhou dobu. Přišla naděje. Když se nyní nepříhodí něco tak radikálního, nevyvolá to tak radikální vlnu jako v roce 1989.

MS: *Nedojde k patričnímu otřesu. Ostatně trvalo dvě generace, než došlo k patričním proměnám, i když reformní snahy jsme mohli vidět v polovině trvání režimu.*

TD: Soudím, že v roce 1989 se protrhla hráz proto, že lidé několik desítek let nemohli nic, a najednou se protrhla stavidla. V dnešní době lidé mohou vše, ale i vývojem a syndromem z komunismu si buď myslí, že to nemá cenu, neboť i vývojem vidí, že když se o něco snaží v menších skupinách, tak mohou mnohé, ale nemá to žádný reálný dopad. Před tím to nezkoušeli, a proto se energie kumulovala. Dnes mohou, ale nevyužívají patričních možností. Z mého pohledu je to strašná škoda.

MS: *Vnímáte to tak, že lidé v současnosti rezignovali na péči o veřejný prostor, na péči o jeho kvalitu?*

... Vzpomínky na 1989 ...

MS: *Dobrá, rád bych využil příležitost a zeptal bych se, kdy se člověk vaší generace dozvěděl o zásadních událostech, které formovaly naši současnost?*

TD: Musím říci, že si to ze školy nepamatuji. Nevzpomínám si, že jsme se ve škole učili o sametové revoluci, o normalizaci či něčem takovém. Soudím, že jsme v dějepise končili druhou světovou válkou. Ani v základech společenských věd jsme to neměli. Probírali jsme takové věci jako skandinávské bohy a podobně. Sounáležitost s českými dějinami tam trochu chyběla. Nevím, jak tomu je nyní na středních školách. Nyní s Inventurou demokracie připravujeme projekt, kde budeme jezdit zatím po pražských středních školách. Budeme se snažit uvést mladé studenty do problematiky angažovanosti v občanské společnosti. Budeme hovořit o tématech jako o roce 1989, o vývoji naší demokracie. Pochopitelně zprostředkovaně, jelikož rok 1989 jsme nezažili. Již jsme zažili vývoj posledních pár let, kdy si to uvědomujeme a nějakým způsobem se angažujeme. Vytvořili jsme projekt, kdy se budeme snažit angažovat i mladé lidi, aby si začali uvědomovat, že je nutné se angažovat. Je nutné, aby mladí lidé si byli vědomi toho, že i když nemají volební právo, je nutné se starat o veřejnou politickou scénu. Zkrátka, aby o tomto tématu přemýšleli. Pokud se tak stane, bude

se něco dít. Říkal jsem, že občanská společnost již nemá vliv, neboť lidé jsou apatičtí. Jsou však apatičtí kvůli tomu, že lidé o věci veřejné nestarají a nezajímají se do patřičné hloubky. Vidí to pouze povrchně, což se projevuje v nadávání na vše kolem sebe, jak to my Češi vidíme. Málokdo se zvedne a jde něco dělat, snaží se vyvíjet nějakou aktivitu. Netvrdím, že musí jít hned do ulic. Musí diskutovat se svým okolím na nějaké vyšší úrovni než u piva v hospodě večer.

MS: *Říkáte, že jsme dobří pivní filozofové?*

TD: Přesně tak.

MS: *Ostatně jsme národ piva.*

TD: U toho piva bychom občas mohli něco vymyslet.

MS: *Soudím, že to pěkně vyjádřil Jan Kaplický. Podle něho mají Češi nad sebou pěnu piva, když ale nahlédl na realitu, došel k přehodnocení a konstatoval, že máme nad sebou dva půllitry piva. To nám brání v rozhledu. Reagoval tím na situaci kolem Národní knihovny, kdy jeho vítězný návrh byl mnohými lidmi označen za nežádoucí a stavba celé knihovny odložena.*

TD: Z ničeho nic ...

... Odkazy rodičů ...

MS: *Ještě bych se vrátil k rodičům. Poukazoval jste na rodiče: „Jsme hrdí na to, že se odhodlali k patřičnému kroku. Díky nim máme, co máme.“ Sami vaši rodiče se zapojili do veřejného života?*

TD: Co myslíte onou aktivitu?

MS: *To, že se zapojili do dění, že se stali součástí občanské společnosti.*

TD: Moji rodiče zrovna ne. Pocházím ze severu Moravy, centra byla ve velkých městech. U nás na vesnici lidé byli rádi, že byli rádi. Pochopitelně podporovali, co se děje ve velkých městech. To je vše ze strany mých rodičů.

MS: *Účast v politice je nelákala. Udělali jsme svou práci a nechali jsme to jiným lidem a pečujeme o své.*

TD: Tak by se to dalo říci, ne však s pejorativním podtextem. Myslím si, že kdyby v regionu byla možnost, jaká je v centrech, určitě by do toho šli. Na druhou stranu nebyli tak aktivní, aby možnosti, jak se angažovat, vyhledávali.

MS: *Pocházíte z kraje, kde je dominantní těžký průmysl?*

TD: Na druhou stranu - maminka, otce již nemám, je skeptická. Možná myslela, že se to již zvrhne. Nevěřila tomu, že to vydrží, proto se tím příliš nerozrušovala.

... Otázky ztrát ...

MS: *Vaše matka změnu přijala, ale k pozitivním zprávám se stavěla s opatrností. Nevěřila, že se nastoupený trend udrží. Lze o vašich rodičích hovořit jako úspěšných, kteří změnou získali? To proto, že jsou lidé, zvláště v průmyslových částech země, kteří změnou spíše ztratili. Jedná se o „sociální jistoty“. Minulý režim si vážil horníků, manuálně pracujících.*

TD: Myslím si, že mým rodičům to prospělo. Moji rodiče byli aktivní do té míry, že se režimu

přizpůsobili a přestali spoléhat na stát. Soudím, že minulý režim byl takový, že se postaral o všechny, pokud byli loajální, a nemuseli být pomalu ani „pracovně produktivní“. Poté byla velká část těch, kteří si na změnu nezvykli, nechápali, že musí pracovat.

MS: *Jinými slovy „dostávali“ koláčky zdarma?*

TD: Moji rodiče byli naštěstí těmi, kteří se tím dokázali úspěšně prokousat a dokázali společnosti nabídnout hodnotnou práci. Zkrátka, nespoléhal na systém.

MS: *Jak zpětně vnímáte minulé období „budování“ demokracie a kapitalismu třeba na severní Moravě? Voličstvo v regionu je levicově orientované. Mnozí lidé mohli leccos ztratit.*

TD: Z politologického hlediska je to jasné. To proto, že ti, kdo mají menší vzdělání, horší práci, vydělávají méně, sázejí na levicové strany politického spektra, tím více je volí, protože vědí, že je více zajistí, třebaže by k tomu nemohli mít patřičné svobody, práva.

... Otázka politiky ...

MS: *Pojďme dále. Pro vás jako mladého člověka je politika čímsi běžným, ba povinností starat se o to, co se děje v místech, kde působím. Působí taková souvztažnost – když se nebudu starat já, bude se starat někdo za mě a budu nepřimo otrokem těch, kteří v politice drží moc.*

TD: Soudím, že je to obecná povinnost. Když již máme demokracii, máme možnost ji žít, ať je to jakkoliv nedokonalý systém. Víme, že demokracie je špatná, ale zatím nikdo nic lepšího nevymyslel. To je známý citát. Musíme za ni být rádi. Je naší povinností o ni pečovat, když již ji máme. Kdybych měl odpovědět, zdali je to povinností všech, neumím to říci. Zastávám postoj, že to nemusí být povinností. Ten, který se o dobro společnosti, o demokracii nesnaží starat, nesnaží se něco jakkoliv účinně či neúčinně změnit, nemá právo na nic „nadávat,“ být nespokojený.

MS: *Ano, ovšem je nutné, aby se člověk snažil ne kritizovat, ale tvořivě korigovat, přetvářet to, co je chybné. Pouhá kritika může být velmi levná.*

TD: Přesně tak. Když člověk něco kritizuje a ví, že je to špatně, měl by přirozeně vyvíjet nějakou snahu – ať malou, či velkou o to, aby napravil, co si myslí, že je chybné. Pokud se o to nestará, co mu dává právo si stěžovat a kritizovat?

MS: *Pokud o něco člověk usiloval v minulém režimu, musel mít stranickou průkazku, musel se umět ohnout. Dnes to nemusí, dnes to není nutné. Život tak má ve vlastních rukou.*

TD: Souhlasím s tím, a proto jsem říkal to, co jsem říkal. Dnes můžete cokoli ve srovnání s minulým režimem. Můžete napsat článek do novin, můžete napsat knihu, můžete založit iniciativu. Můžete vstoupit do jakékoliv strany a snažit se ji změnit zevnitř. Můžete získat pro své postoje lidi podobného názoru.

... Demokracie ...

MS: *To je právě demokracie. Někdo může říci, že jsme chtěli demokracii, protože jsme také měli demokratickou periodu během první republiky. Mnozí z nás pozitivně vnímali symboly republiky. Je pochopitelné, že jsme těžko mohli vědět, co je skutečná demokracie, jelikož náš politický vývoj měl diskontinuitu.*

TD: Zřejmě ne všichni věděli, co od demokracie mohou očekávat. Určitě byla část lidí, kteří spoléhal na to, že demokracii za ně vytvoří někdo jiný. Jistě byla část lidí, kteří zpočátku měli velké naděje,

tedy i iluze, které postupně ztráceli ve vývoji demokracie. Na počátku devadesátých let byla euforie, nadšení. Je otázkou, zdali se to nepromeškalo a nepromarnilo. Poté nastala krušná léta ekonomických reforem. Je otázkou, zdali se to dalo zvládnout lépe, či ne? Část lidí to znechutilo.

MS: *Ano, ostatně demokracie je diskuse. K té diskusi člověk musí být veden, musí být znalý témat, která jsou předmětem diskuse, jelikož jinak diskuse nemohou být plodné a účinné. Uvádíte, že zde byla ekonomická reforma. Jen se zeptejme lidí kolem, kdo rozuměl západnímu kapitalismu, ale i samotné demokracii. Těch lidí skutečně nebylo mnoho.*

TD: Soudím, že tam šlo o to, aby lidé, kteří tomu rozuměli a diskutovali o tom, měli správný morální kredit. To rozhodovalo o tom, jestli využijí svých vědomostí, jestli se systém nastaví dobře, nebo jej využijí k tomu, aby se sami obohatili. To je problém do dnešních dnů.

MS: *V politice akcentujete význam obecného dobra. Jsou tací, kteří tvrdí, že cosi takového neexistuje.*

TD: Přesně to je věc, ve které by každý z nás měl mít jasno, jinak nebude docházet ke zlepšení systému. Dnes máme spoustu politických kauz, afér, spoustu iniciativ ve veřejném prostoru. Volá se po svržení vlády. Když se vždy nějaká ta kauza vynoří, žádá se o svržení vlády. Pokud by tomu tak bylo ve skutečnosti, máme zde každé dva měsíce nové volby. Nyní je otázkou, zdali by to k něčemu bylo, zdali skupina lidí, kteří jsou v politice dvacet let, mají to tam „obšancované“, že se tam střídají, zdali by nové volby u nich něco změnilo. Jestli je naprosto nutné, aby se našlo pár lidí staré školy, kteří se to rozhodnou změnit, či aby lidé, kteří působí v politice, v sobě našli kousek „morálna“ a přestali kupčit a krást, kde mohou. To je to, co vyprchalo, a je to nenávratně ztracené.

MS: *Soudíte, že Václav Havel dal revolučním dnům ...*

DT: ... naději.

MS: *Vlastně tu díky heslu „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“. Cynici v naší společnosti se nad tím zasmějí. Ne náhodou lidé, kteří tomu věří, jsou právě jimi opovržlivě označováni za „pravdoláskáře“. Na druhou stranu, bychom měli připustit, že je těžké budovat společnost bez hodnotové orientace mající často transcendentní rozměr, jež je lidským rozumem mnohdy těžko vysvětlitelný.*

DT: Přesně tak. Politika jako taková se nedá bez pragmatismu dělat. V tom ale musí být zakotveny patřičné hodnoty, které jsou uznávány každým a ze kterých systém čerpá.

... Cesta ke kořenům ...

MS: *To znamená, že bychom se měli vrátit ke konstitutivním momentům, které byly přítomny v revolučním kvasu? Je otázkou, zdali lidé, kteří byli schopni za minulého režimu uhýbat a v jisté míře podvádět i krást, nepoužívali hesla revoluce jako pouhé fasády, což jim umožnilo získat lepší postavení v novém systému. Povrch se změnil, ale praktiky jsou stejné.*

DT: Nemyslím si, že bychom se měli vrátit na začátek, kdybychom měli využít euforie. Těžko se hodnotí, jak by se co dělalo lépe. Po bitvě je každý generál, tak tomu skutečně je. Na druhou stranu se to mohlo udělat jinak a mohlo by to dopadnout hůře.

MS: *Rusko je pěkný příklad.*

... Vzdělání a demokracie ...

DT: Ano. Jsem pro to, abychom pracovali s tím, co máme. Myslím si, že veškerá apatičnost společnosti, veškerý odpor k politice, veškerá neangažovanost, veškeré nadávání na politické strany a poté volení na základě toho, kolik uvidím plakátů před volbami, že to vše je otázkou vzdělání. Vnímám to jako dlouhodobý proces. Když dlouhodobě a obecně budeme vzdělanější, budeme o věcech více přemýšlet od ranějšího věku, budeme na ně připravovaní, budeme vědět, co znamenají, nebudou samozřejmě i výsledky rozhodovacího demokratického procesu společnosti tak plytké. Nebudou jako anketa z Blesku. Dnes volby nezávisí na tom, jaká politická strana má jaký politický program, jakou současná opozice nabízí pozici. Důležitou roli hraje, kolik plakátů za kolik milionů bude vylepeno. Je to obrovská smůla. Z mého pohledu by každý inteligentní volič měl naprosto přestat poslouchat, co politická strana začne říkat půl roku před volbami, to proto, že startuje nepřímá volební kampaň. Následně se rozjede naplno, to se projevuje tím, že volební programy jsou smršťené do dvou slov jako „krása a prosperita“. Jednoduše jste zahlcen všudypřítomnými obličejí kandidátů veškerých stran.

MS: *Tam dochází k politické korupci voličů. Slibujeme nesplnitelné.*

TD: Nepřímo, psychicky ... To je strašně špatně. Spousta lidí na to dá. Nedojde jim, že by se tím neměli nechat ovlivnit, nepřemýšlí nad tím. Opět se navracíme ke vzdělání.

MS: *Již jsme to uvedli. Kvalitní diskuse potřebuje vzdělaného člověka, aby dokázali rozlišit, co je skutečný záměr, a co pouhý klam, a také jaké jsou důsledky konání jednotlivých aktérů v politice. Je nutné podotknout, že s tím mají obtíže i experti. Máte minimálně dva názory.*

... Měníme systém, ne lidi ...

MS: *V rámci této části diskuse by měla také zaznít slova Václava Klause, když prosazoval ekonomickou reformu. On tvrdil, že měníme systém, ale ne lidi. Vzniká logická otázka, jak je to efektivní? Člověk, pokud bude mít zájem v novém systému existovat, se bude nucen přizpůsobit pravidlům, která daný systém konstituují. Lidé však budou do systému zanášet manýry, které získali v rámci generační zkušenosti. Na druhou stranu, změnu člověka považuje Klaus za sociální inženýrství.*

TD: Přesně tak. Myslím si, že naše demokracie, ať se vyvíjí jakýmkoliv směrem, na tom není špatně. Stačí ji srovnat s vyspělejšími demokraciemi, kde demokratická pravidla jsou také porušovaná. Naše demokracie je mladá, teprve něco přes dvacet let. Je to sice otázka jedné generace, ale ve vývoji demokracie, stejně jako v rámci jejího vývoje je to relativně málo. Ve vyspělých státech demokratický systém funguje několik set let. Také to tam nefunguje odpovídajícím způsobem. Je nutné udržovat základní vývoj tak, aby šel tendenčně nahoru, a ne tendenčně dolů. Soudím, že v současné době si máme na co stěžovat. Stačí si vzít za příklad Itálii. Můžeme být rádi za to, co zde máme. Na druhou stranu se musíme starat o to, aby ohodnocení stavu demokracie mělo vzestupnou tendenci.

... Cesta úpadku a vzestupu ...

TD: Soudím, že její stav je na hraně, kdy politická kultura je tak špatná, že je nejvyšší čas, aby se něco stalo, aby to nemělo sestupnou tendenci. Nyní je otázkou, co by se mělo stát, aby se cosi změnilo.

MS: *Musí zde být průšvih, aby to s lidmi patřičně otrásl.*

TD: Ano, ale aby se cosi změnilo, musí to změnit lidé. Onen „průšvih“ je latentní a málo lidí si jej uvědomuje, a právě proto nikdo nic nedělá. Pokud by zde byla jistá eskalace, možná se cosi stane. Pod rouškou vágnosti se politická kultura zhoršuje.

MS: *Na mysl mi přichází jistá analogie: Máte žábu, a když ji hodíte do vařící vody, bude mít tendenci vyskočit. Pokud ji dáte do vlažné vody a budete vodu ohřívat, uvaří se. Tento přírůstek by se mohl užít na stav společnosti, o které hovoříme. Například takový profesor Petr Drulák ji navrhuje změnit revolučním zvratem. Radí, aby lidé opět vyšli do ulic. Sám říkáte, že lidé jsou pasivní.*

TD: Aby byla revoluce, tak by lidé museli projevit aktivitu. Jsem také pro to, aby se cosi stalo. Nyní je otázkou, co by se mělo stát. Nejlepší odpovědí je, aby lidé šli do ulic a udělali revoluci. Z lidí by se asi musely rekrutovat osobnosti, které to buď převezmou, či systém nějak obrodí.

MS: *Nyní přichází otázka, zdali také lidi máme?*

TD: Ano, máme je? Je výchova taková, aby společnost byla natolik kvalitní, že takové lidi má? Je vzdělání natolik kvalitní, aby „produkovalo“ tuto část lidí, která má potenciál něco změnit, něco převzít a dělat to jinak a lépe?

MS: *Vše pro to, aby se vyměnily kádry, které tam jsou generace.*

TD: Vidíte, že po volbách, když jsou v Parlamentu nové strany, je to buď nějaký podnikatelský projekt, nebo je tam málo slušných lidí, aby něco změnili. Setkáváme se s politiky, ale nemůžeme říci, že všichni kašlou na to, co mají dělat. Je tam pár lidí, kteří mají dobrou vůli. Jsou to nováčci ve sněmovně. Snaží se, ale často naráží na staré kádry, které jim říkají: „Slečno, to nemůžete chtít, máte jen pár poslanců. My zde máme většinu, s tím se ani nesnažte projít.“

MS: *Říkáte, že je to prapodivné fungování tvorby politiky. Soudíte, že dnešní lidé, kteří mají snahu jít do politiky, angažovat se, jsou vystaveni praktikám starých kádrů?*

... Cesta nápravy ...

TD: Ano. Má to dvě varianty. Pokud nepůjdou lidé do ulic a neudělá se revoluce jako převratné řešení, ...

MS: *... společnost nebude otřesena.*

TD: To znamená, že se něco stane rychle a obrátí se to. Další možností je, že systém se bude měnit pomalu. Jak to změnit pomalu jsou dvě varianty: Jednak se angažovat v občanské společnosti, což je běh na dlouhou trať. My jako studenti z Inventury demokracie to známe. To proto, že občanská společnost musí působit tak, aby měla reálný vliv na staré politické kádry ...

MS: *... a také našla správné partnery v politice.*

TD: Druhou možností je vstoupit do politické strany a snažit se změnit něco zevnitř. Tam ale narážíme na dva problémy. Za prvé, je to neochota lidí. To proto, že politika je v očích lidí zdiskreditovaná,

MS: *... je to špinavé řemeslo.*

TD: Okamžitě, když někomu řeknete, aby šel do strany a snažil se ji budovat zevnitř, je první reakce člověka, že to neudělá, jelikož by se automaticky zdiskreditoval. Dnes si nevyberete nejčistší stranu, všechny jsou poznamenané korupcí.

MS: *Nu, ale dle ratingu Inventury demokracie mají kredit malé strany, jako je například Strana zelených.*

TD: To je relativní. Ve vysvědčení hodnotíme čtyři dílčí aspekty, nehodnotíme kvalitu strany jako takovou. Je to zavádějící. I média to berou tak, jak jste uvedl. Když má člověk jít do politické strany, nejde tam, jelikož jej to v okolí zdiskredituje. Jedná se o špinavé řemeslo. Když se s tím někdo vyrovná a do strany vstoupí, jsou tam další problémy. Buď je dobrých lidí málo a sám člověk v politické straně nic nezmění, pokud bude uznávat správné hodnoty. Hovořil jsem mnoha lidmi a vyslechl jsem od nich názory týkající se politických stran a bylo mi to potvrzeno. Zkrátka, jestliže se nepřizpůsobí špinavým stávajícím pravidlům, buď nic nedokáže, nebo bude hned odsunut.

MS: *Ve všem podání cítím beznaděj.*

TD: Ano, ovšem abyste něco dokázal, musíte se přizpůsobit. Když se pragmaticky přizpůsobíte, tedy formálně se přizpůsobíte, ale pořád půjdete za svým, že něco změníte, dokážete to, a byl bych rád, aby to tak bylo. Nebo vás to totálně semele a poté se podřídíte pravidlům, jelikož uvidíte, že to nakonec nemá cenu. Podle mě je jediné řešení vzdělání, osvěta nebo revoluce, která je však méně pravděpodobná.

MS: *Opět revoluce? To asi není správný způsob pro řešení současné situace. Spíše se kloním k evolučnímu přístupu, což je cestou, kterou jste naznačil třeba v oblasti občanské společnosti. Možná převáží síly, které podpoří pozitivní směřování systému.*

TD: Nu, i revoluce může obsahovat znaky evoluce. Je to například způsob, když špatní lidé budou nahrazeni dobrými.

MS: *Nu, ale to je v jistém ohledu snůlkovství.*

TD: Ano, ...

MS: *Na druhou stranu, s vámi člověk může souhlasit, pokud nebude vidět to lepší, pokud nebude mít jasně stanovený cíl konání, víru, a poté nezačne konat jisté kroky. Kdo věřil, že věci na konci komunistickému režimu půjdou tak rychle?*

TD: To je idealistická část. Pragmatickou jsme již zmiňovali. Člověk vstoupí do strany, podřídí se pravidlům a půjde si za svými hodnotami a bude se protloukat. Je to samozřejmě těžší.

... Osobnost a kontexty ...

MS: *Stačí se podívat na Michaila Gorbačova. Ten musel projít „hnusem“ v Sovětském svazu, až se dostal na vrchol pyramidy a začal svými kroky, byť nevědomky, bořit režim, díky čemuž máme relativní svobodu, demokratický systém a můžeme zde hovořit a nikdo nás neohrožuje.*

TD: To je to, o čem jsem hovořil. Nejlepší řešení je také, když se člověk podřídí pravidlům, ač jsou pragmatická, a jde si za svými hodnotami a nepodlehne.

MS: *Je tam stálá dvojkolejnost. To ovšem vyžaduje od člověka velkou osobnostní sílu. Na jednu stranu deklaruje úctu těm, kteří jej do pozice dostali, ale na druhou stranu musí vnitřně věřit tomu, že když půjdu touto cestou, může se dostat dál a leccos změnit.*

TD: Musí mít dobré vnitřní hodnoty, na nichž si zakládá. Pokud je má, může projít hnusem a poté je může realizovat. Čím více tam bude takových lidí, tím menší náročnost to bude vyžadovat.

MS: *Ne každý je tak imunní jako pan Gorbačov. Byl zřejmě ve správný čas na správném místě.*

... Občanská společnost ...

MS: *Kdybych se měl vrátit, vaše iniciativa zdůrazňuje sílu občanské společnosti. Takový Ernest Gellner a jeho následovníci pojmají občanskou společnost jako doplněk, ne bytostnou protiváhu, není to podle nich soupeř. Občanská společnost ale může poskytnout politické straně doplňující informace, zpětné pohledy. Například lidé jako pan Klaus s tímto termínem neradi pracují, jelikož ji považují za konkurenta osvědčeným politickým stranám. Její aktivity staví proti svobodné společnosti.*

TD: To je otázka pohledu. Jak jsem říkal. Buď je řešení v občanské společnosti, což je dlouhodobé, nebo v pragmatičtějším, realističtějším přístupu, že se skupina lidí rekrutuje do politických stran a bude se systém snažit změnit z pozice politické strany. Pan Klaus například říká, že je to jediné legitimní. Oba přístupy jsou dobré. Je pouze otázka, jak to udělat, aby se našel dostatek morálních a kvalitních lidí, kteří vytvoří politickou stranu a získají si podporu, a zároveň nepodlehnu těm okolním praktikám. V jistém ohledu vyřešení této hádanky by bylo na ocenění Nobelovou cenou.

... Historická recepce ...

MS: *Nyní je dobré se podívat na českou politiku z historické perspektivy. Pokud se podíváme do devadesátých let na Občanské fórum, byli tam lidé ochotní jít cestou občanské společnosti. Ti byli odsunuti. Václav Klaus nabídl z dlouhodobého hlediska cestu stranictví jako jedinou možnou. Doba v devadesátých letech byla spíše charakteristická očekáváním, aktivitou lidí než tím, co máme nyní.*

TD: Určitě, v počátku devadesátých let ...

MS: *... byl idealismus. Dnes být v politické straně znamená nepřímo se účastnit politického projektu spojeného s „porcováním“ státu.*

TD: Je to tak. Na počátku budování otevřené společnosti byl idealismus. Na počátku devadesátých let byl idealismus. Neměli jsme zkušenosti, jak se dělá demokratická politika.

MS: *Učili jsme se. V jistém ohledu nás reprezentovali lidé z disentu, kteří posléze tento prostor opustili.*

TD: Demokratická politika se bohudík dělá pragmaticky. Musí tam být boj o politickou moc. Musí to dělat lidé s morálním základem.

MS: *Nutno si vyjasnit slova. Pragma je čin. Někteří politici byli u nás spíše lidmi slov než činu. Nemyslíte si? Jen si vezměte, že se navrhovaly reformy a slovo reforma se řadí k nejužívanějším slovům v současnosti. V nehostinné situaci, v jaké jsme dnes, jsme se ocitli proto, že v mnohém nebylo postupováno důsledně.*

TD: Zřejmě tomu tak je. Možná je to tak, že lidé, kteří podle vás byli lidmi spíše slov než činů, byli též lidmi činu, pouze o tom hovořili až příliš dlouho, a skuteční lidé „činu“, ne slov, toho využili a udělali činy. Poté se to vyvíjelo tím směrem, jímž se to vyvíjelo. Lidé slov a později činů byli odsunuti, jelikož se něco stalo.

... Osvojení si demokracie ...

MS: *Zastavme se u jedné věci. Již několikrát jsme narazili na otázku vzdělanosti. Inventura demokracie na tuto skutečnost upozorňuje. Jak jste jako student byl spokojen s tím, jak si osvojujeme demokracii? Tím myslím to, jak si osvojujeme způsob dialogu, správné argumentace?*

TD: Musím říci, že jsem intelektuálně začal žít na vysoké škole. Na střední škole jsem byl prototyp člověka, jenž se o nic nezajímá. Prozřel jsem až na vysoké škole, kdy jsem se spíše začal potkávat se

svými spolužáky. Studoval jsem politologii. Diskutovali jsme různé skutečnosti a čerpal jsem z nich. Nutno říci, že jsem čerpal spíše ze svých spolužáků než z akademického prostředí, které u nás bohužel, a je tomu tak až do nynější doby, nepodporuje kritické myšlení žáka.

MS: *Nauč se, nabífluj se, přednes ... a možná i zapomeň. Myšlení se poté ztrácí. Kvalita demokracie tkví ...*

TD: ... v umění diskuse a umění kriticky myslet. Když se to člověk nenaučí, neumí to a pouze přejímá postoje druhých.

MS: *To je cesta k ochočenému, pasivnímu člověku. I když posloucháte, ...*

TD: ... nemusíte nad něčím přemýšlet, přijmete to, co posloucháte. To se následně odráží v tom, že přijmete i to, co vidíte na předvolebních plakátech. Když už se odhodláte k nějaké aktivitě, tedy jít k volbám, hodíte tam populistickou kandidátku, nebo to, s čím jste byl nejvíce konfrontován, jelikož jste o tom nepřemýšlel.

MS: *Problémem současné společnosti je i to, že zde nejsou lidé, kteří by byli vedeni ke kritickému myšlení. Tím si uzavíráme prostor svobody.*

TD: Přesně tak. Začíná to na středních školách. Jsem sice ze střední školy nějaký rok pryč a nevím, co se tam změnilo. Přesto se těším na diskusi nejen se žáky, ale hlavně s učiteli, jak budou popisovat své metody, jak jsou spokojeni s nastavením výuky. Zkrátka, na vysokých školách je to obdobné, byť existují výjimky profesorů, ovšem jsou to spíše jednotlivci, kteří se snaží se žáky diskutovat a nechat rozvinout potenciál žáků tím, že jim nebudou říkat, co a jak má být, ale napomáhat je sokratovským dialogem dovést k vlastnímu názoru.

MS: *Pokud je člověk vystaven velkému objemu informací či spíše dat, ...*

TD: ... nemá čas nad nimi patřičně přemýšlet.

MS: *Nu, to však vede k dalšímu otroctví. Z jednoho jsme vyšli, u druhého jsme zůstali.*

TD: Člověk tohoto druhu je spíše výjimkou.

MS: *Vybočovat, svítit. Takový byl například Jan Patočka, Václav Havel, Václav Černý i jiní ... Děkuji vám za kritické postoje ...*